

АРХАНГАЙ АЙМАГ ДАХЬ ТӨРИЙН АУДИТЫН ГАЗАР

АУДИТЫН СЭДЭВ: ОРОН НУТГИЙН 2026 ОНЫ ТӨСВИЙН ТӨСӨЛД ДҮГНЭЛТ ГАРГАХ

Аудит хийсэн үндэслэл, бүрэн эрх

Аудитыг Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3.2-т заасан бүрэн эрхийн хүрээнд Төсвийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.5.1, Монгол Улсын Их Хурлын Төсвийн байнгын хорооны “Аудитын сэдэв батлах тухай” 2024 оны 05 дугаар тогтоол, Төрийн аудитын газрын 2025 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөг тус тус үндэслэн аудитыг гүйцэтгэлээ.

ОРОН НУТГИЙН 2026 ОНЫ ТӨСВИЙГ САНГИЙН ЯАМНЫ ХЯНАСАН ТҮВШИНД БОЛОВСРУУЛСАН БАЙНА.

Аудитын тайланг хүргүүлсэн:

Үндэсний Аудитын газар, аймгийн ИТХ, аймгийн Засаг даргад тус тус хүргүүлсэн.

Аудитын зорилго зорилтууд

Орон нутгийн төсвийн төсөлд дүгнэлт гаргах аудитын ерөнхий зарчим, зорилго, хамрах хүрээ, арга хандлага, шалгах зүйл, шалгуур үзүүлэлтийг стандартад нийцсэн, хараат бус байдлыг хангасан үр нөлөө бүхий дүгнэлт, зөвлөмж гаргахыг зорьж ажиллалаа.

Архангай аймгийн 2026 оны орон төсвийн төсөлд төсвийн орлого нэмэгдүүлэх, төсвийн зарлагыг бууруулах, төсвийн санхүүжилтийн үр ашгийг дээшлүүлэхэд чиглүүлэн боловсруулсан эсэхэд дүгнэлт гаргахад аудитын зорилго чиглэгдлээ.

Уг зорилтыг хангахын тулд дараах чиглэлээр аудитыг гүйцэтгэлээ. Үүнд:

- Орон нутгийн 2026 оны төсвийн төслийг холбогдох хууль, журамд заасан шаардлагад нийцүүлэн боловсруулсан эсэх;
- Орон нутгийн 2026 оны төсвийн орлогыг холбогдох хууль, тогтоомжид заасны дагуу иж бүрэн бодиттой тооцож төлөвлөсөн эсэх;
- Орон нутгийн 2026 оны төсвийн зарлагыг хууль тогтоомжид заасны дагуу иж бүрэн, бодитой тооцож төлөвлөсөн эсэх;
- Хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу арвилан хэмнэлттэй, үр ашигтай хэрэгжүүлэхээр тусгасан эсэх;
- Төсвийн эрх захирагч нарын хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, түүний хүрэх үр дүнг бодитой, оновчтой тооцож төлөвлөсөн эсэх;

Аудитын хамарсан хүрээ

Аудитын явцад Архангай аймгийн 2025 оны төсөв, төсвийн тодотгол, хүлээгдэж байгаа гүйцэтгэл, аймгийн Засаг даргаас Сангийн яаманд хүргүүлсэн 2026 оны жилийн төсвийн санал, сангийн яамнаас хянаж ирүүлсэн тооцоо, холбогдох мэдээлэл, аймгийн ЗДТГ-ын СТСХ, ХОХБТХ, БОХГ, Татварын хэлтэс, сумдын татварын байцаагч болон төсвийн орлого бүрдүүлдэг зарим байгууллагаас ирүүлсэн судалгаа, мэдээлэл, орлого, зардал, төсөвтэй холбоотой тайлан, мэдээ, судалгаа, өмнөх онуудын аудитын тайлан, аймгийн ИТХ-д хүргүүлсэн санал дүгнэлт зэрэгт үндэслэн нөхцөл байдлыг тодорхойлон дүн шинжилгээ хийв.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ: ОРОН НУТГИЙН 2026 ОНЫ ТӨСВИЙН ТӨСӨЛ НЬ БОГИНО БОЛОН ДУНД ХУГАЦААНЫ БОДЛОГЫН БАРИМТ БИЧИГТЭЙ УЯЛДСАН БАЙНА.

Монгол Улсын Хөгжлийн бодлого төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн дагуу аймгийн ИТХ-ын 2024 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн 08 дугаар тогтоолоор Засаг даргын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг 4 зорилго 24 зорилт 55 дэд зорилттой, 2025 оны 09 дүгээр сарын 29-ний өдрийн 07/33 дугаар тогтоолоор “Архангай аймгийн хөгжлийн 2026 оны төлөвлөгөө”-г 4 зорилго 12 зорилт 38 дэд зорилттойгоор баталсан байна. Энэ нь Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичиг “Алсын хараа-2050”, Монгол Улсыг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэлтэй нийцэж байна.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ: ТӨСВИЙН ОРЛОГЫГ САНГИЙН ЯАМНААС 6.3 ХУВИАР НЭМЭГДҮҮЛЖ ХЯНАСАН БӨГӨӨД ЗАРИМ НЭР ТӨРЛИЙН ОРЛОГЫГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ БОЛОМЖ БАЙНА.

Монгол Улсын Сангийн сайдаас 2025 оны 11 дүгээр сарын 14-ний өдрийн 01/10180 дугаар албан бичгээр аймгийн 2026 оны төсвийг хүргүүлж, орон нутгийн 2026 оны төсвийн төслийг боловсруулж батлахад баримтлах чиглэлийн хамт ирүүлсэн байна. Тус чиглэлд орон нутгийн төсвийн орлогыг Сангийн яамны хянасан түвшинд батлах, төсвийн орлогыг бодит тооцоо судалгаанд үндэслэх, үндэслэлгүйгээр орлого нэмэгдүүлэхгүй байхыг тусгажээ. Үүний хүрээнд Аймгийн 2026 оны орон нутгийн төсвийн орлогод Сангийн Яамнаас хянасан суурь орлого 27,333.4 сая төгрөг дээр суурь болон нийт орлогын зөрүү 686.8 сая төгрөгөөр нэмэгдүүлэн, аймгийн ЗДТГ-ын өөрийн орлогыг 8.0 сая төгрөг, усны төлбөрийн 10.1 сая төгрөгийг тус тус нэмэгдүүлэн аймгийн төсвийн орлогыг нийт **28,038.3** сая төгрөгөөр батлуулахаар төлөвлөсөн байна.

Аудитаар орон нутгийн төсвийн орлогод дүн шинжилгээ хийж орон нутгийн 2026 оны төсвийн орлогыг Сангийн яамны хянасан дүнгээс дараах 5 нэр төрөлд нийт **486.8** сая төгрөгөөр нэмэгдүүлэх саналыг гаргаж Аймгийн Засаг дарга, Иргэдийн Төлөөлөгчдийн хуралд хүргүүлсэн. Үүнд:

№	Орлогын нэр	Сангийн яамны хянасан дүн	Аудитын боломжит санал	Нэмэгдүүлэх хэмжээ
	Хадгаламжийн хүүгийн орлогоос тооцох татварын орлого	2,600.0	2,900.0	300.0
	Төрийн болон орон нутгийн өмчид бүртгэлтэй хөрөнгө борлуулсны орлого болон түрээсийн орлого	47.9	62.4	14.5
	Нэр заагдаагүй бусад орлого	358.0	429.8	71.6
	Торгуулийн орлого	1300.0	1400.0	100.0
	Ногдол ашгийн орлого	0	0.7	0.7
	Нийт дүн			486.8

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ: ТӨСВИЙН УРСГАЛ ЗАРДЛЫГ САНГИЙН ЯАМНЫ ХЯНАСАН ТҮВШИНД ТӨЛӨВЛӨСӨН БОЛОВЧ АШИГЛАЛТЫН ЗАРДЛЫГ 423.4 САЯ ТӨГРӨГӨӨР ХЭМНЭХ БОЛОМЖТОЙ БАЙНА

Аймгийн 2026 оны төсвийн төсөлд нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүнг 2025 оны тодотгон баталсан нийт зардлаас 24,655.2 сая төгрөгөөр буюу 39.2 хувь, 2026 оны төсвийн хязгаар¹-аас 28,281.0 сая буюу 47.7 хувиар нэмэгдүүлэн 87,585.6 сая төгрөг байхаар тооцож төсвийн саналыг хүргүүлсэн байна.

Аймгийн төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн 2026 оны төсвийн төслийн саналыг Сангийн яам 30,867.8 сая төгрөгөөр бууруулж 56,717.8 сая төгрөгөөр хянасан байна.

Аудитын явцад цуглуулсан баримт, мэдээлэлд хийсэн дүн шинжилгээнд үндэслэн дараах зардлыг хэмнэх боломжтой байна. Үшнд Хөгжимт драмын театрын шинээр ашиглалтанд орох барилга, нэгдсэн халаалтад шинээр холбогдох Цэнхэр сумын Соёлын төвийн барилгын зардлыг нэмж төлөвлөсөнтэй холбоотой соёлын салбарт 278.3 сая, тогтмол зардлын тооцоо судалгаа дутуу хийгдснээс аймгийн Биеийн тамир спортын газарт 134.5 сая, эрүүл мэндийн салбарт 40.4 сая, нийт **453.2** сая төгрөгийн зардлыг хэмнэх боломжтой байх тул зардлыг үр ашигтай, зориулалтын дагуу зарцуулахад анхаарч ажиллах нь зүйтэй байна.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ОРОН НУТГИЙН 2026 ОНЫ ТӨСВИЙН ТӨСӨЛД ТУСГАГДСАН НИЙТ ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ТӨСӨЛ, АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ 32 ХУВЬ НЬ ТӨСӨВЛӨЛТИЙН ШААРДЛАГЫГ ХАНГААГҮЙ БАЙНА

Төсвийн төсөлд аймгийн Орон нутгийн хөгжлийн сан, авто замын сан, Орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрээр 2026 онд шинээр хэрэгжүүлэх 8,972.1 сая төгрөгийн 20, өмнөх оноос үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх 3,297.9 сая төгрөгийн 5, нийт 12,270.0 сая төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 25 төсөл, арга хэмжээг 8,545.6 сая төгрөгөөр санхүүжүүлэхээр тусгасан байна.

Орон нутгийн хөрөнгө оруулалтад 2026 онд 8,545.6 сая төгрөгийн санхүүжилтийн 12.5 хувийг өмнөх оноос шилжих, 87.5 хувийг шинээр эхлүүлэх төсөл, арга хэмжээнд зарцуулахаар тусгажээ.

. Төсөвлөлтийн шаардлага хангаагүй ТАХ /2025, 2026 он/

Орон нутгийн хөрөнгө оруулалтаар төсөвлөлтийн шаардлага хангаагүй төсөл, арга хэмжээний тоо 2026 онд 8 буюу 32 хувь болж өмнөх онтой харьцуулахад 8 буюу 15 нэгж хувиар буурсан байна. Төсөл, арга хэмжээний төсөвт өртгийг магадлалаар баталгаажсан зураг, төсвийн дүнд үндэслэхгүйгээр төлөвлөж, төсөвт тусгах нь төсөвт өртөг нэмэгдэх, хэрэгжилт удаашрах эрсдэлийг дагуулж байна

БҮЛЭГ 5. ТӨСВИЙН ЗАХИРАГЧИЙН ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ХӨТӨЛБӨР, ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭХ ҮР ДҮНГИЙН ТАЛААРХ ЧАНАРЫН БОЛОН ТОО ХЭМЖЭЭНИЙ ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ САНГИЙН САЙДЫН 2012 ОНЫ 244 ДҮГЭЭР ТУШААЛЫН ДАГУУ БОЛОВСРУУЛСАН БАЙНА

Сангийн сайдын 2012 оны 244 дүгээр тушаалаар баталсан Орон нутгийн төсвийн төсөл боловсруулах журам"-ын 7.5.6-т *“Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга хөтөлбөр, хүрэх үр дүнгийн талаарх чанарын болон тоо хэмжээний үзүүлэлтийг төсвийн захирагч бүрээр гаргаж төсвийн төслийн хавсралт байдлаар боловсруулж, дараах зүйлийг тусгана”* гэж заасан байна.

Үүний дагуу 2026 онд орон нутгийн төсвөөр хэрэгжүүлэх ТЕЗ-ийн нийт 19 хөтөлбөрт 67,016.7 сая төгрөгийг зарцуулахаар хөтөлбөр, хөтөлбөрийн зорилт, хүрэх үр дүнгийн талаарх чанарын болон тоо хэмжээний үзүүлэлтийг боловсруулсан байна.

Орон нутгийн 2026 оны төсвийн төсөлд нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүнг 2025 оны тодотгосон төсвөөс 6,922.2 сая төгрөгөөр буюу 9.4 хувиар бууруулан 67,016.7 сая төгрөгөөр төлөвлөсөн байна. Орон нутгийн 2026 оны төсвийн төслийг Сангийн яамнаас бууруулан хянасан нь дараах бодлого, зарчмыг баримталсантай холбоотой байна. Үүнд:

- ✓ Монгол Улсын 2025 оны төсвийн тодотголд баримталсан бодлого, төрийн албан хаагчдын чиг үүргийн давхардлыг арилгах зорилгоор багш, эмч нараас бусад төрийн албан хаагчдын тоог 9.0 хувиар бууруулах,
- ✓ Төрийн хэмнэлтийн бодлогыг үргэлжлүүлэх;
- ✓ Төрийн албан хаагчдын тэтгэвэрт гарахад олгох нэг удаагийн тэтгэмжийн зардлын 50.0 хувийг 2027 оны төсөвт шилжүүлэх,

АУДИТЫН ДҮГНЭЛТ

Аудитын явцад цуглуулсан нотлох зүйлс болон аудитын дүнд үндэслэн дараах дүгнэлтийг гаргаж байна.

1. Хөрөнгө оруулалтын төсөл арга хэмжээ нь аймгийн хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөтэй бүрэн уялдаагүй байна.
2. Орон нутгийн 2026 оны төсвийн суурь орлогыг 27333.4 сая төгрөг, нийт орлогыг 28038.3 сая төгрөгөөр төлөвлөсөн байна.
3. Орон нутгийн төсвийн орлогыг 486.6 сая төгрөгөөр нэмэгдүүлэх боломжтой байна.
4. Төсвийн төслийн саналыг тогтоосон хязгаараас хэтрүүлэн төлөвлөсөн байна.
5. Төрийн өмчийн барилга үйлчилгээ, ашиглалтын зардлыг 453.2 сая төгрөгөөр хэмнэх боломжтой байна
6. Нийт хөрөнгө оруулалтаар 2026 оноос шинээр хэрэгжүүлэх 20 төсөл, арга хэмжээний 50 хувь нь аймгийн 2026 оны хөгжлийн төлөвлөгөөтэй уялдаагүй байна.
7. Төсөвлөлтийн шаардлага хангахгүй 8 төсөл арга хэмжээг 1,940.1 сая төгрөгөөр санхүүжүүлэхээр төлөвлөсөн байна
8. Төсвийн захирагчийн хэрэгжүүлэх хөтөлбөрийн хүрэх дүнгийн талаарх чанарын болон тоо хэмжээний үзүүлэлтийг тодорхойлсон байна.
9. Өмнөх аудитаар өгсөн зөвлөмжийн 78.6 хувийг хэрэгжүүлсэн байна.

Аудитаар нийт 1,940.1 сая төгрөгийн зөрчил дутагдал илэрсэнд 2 албан шаардлага, 3 заалт бүхий зөвлөмжийг хүргүүлээ.

ЗӨВЛӨМЖ

Аудитын дүн, дүгнэлт нотлох зүйлст үндэслэн дараах зөвлөмжийг өгч байна. Үүнд:

АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГА Б.ЦЭРЭННАДМИДАД

1. Тухайн жилийн төсвийн төслийг аймгийн хөгжлийн төлөвлөгөөтэй уялдуулан боловсруулахад анхаарах
2. Аудитаас төсвийн төсөлд тусгуулахаар хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний санал ирүүлэхдээ техник, эдийн засгийн үндэслэл, зураг төсөв, тоног төхөөрөмж бүрийн нэр, тоо хэмжээ, нэгжийн өртөг, техникийн үзүүлэлт, түүний үндэслэл тооцооллыг нарийвчлан тодорхойлж төлөвлөх
3. Төсвийн үр ашгийг дээшлүүлж, Төрийн хэмнэлтийн тухай хуульд нийцүүлэн, тэвчиж болох зардлыг төсөвт төлөвлөхгүй байх арга хэмжээ авч, төвлөрүүлэн захирагч нарт чиглэл өгч ажиллах

Төрийн аудитын тухай хуулийн 20 дугаар зүйлийн 20.5-д “Шалгагдагч этгээд болон холбогдох бусад албан тушаалтан нь зөвлөмжийн мөрөөр авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг аудитын тайланг хүлээн авснаас хойш 30 хоногийн дотор төрийн аудитын байгууллагад ирүүлнэ” гэсэн заалтын дагуу зөвлөмжийн мөрөөр хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг 2025 оны 12 дугаарын 25-ны дотор ирүүлнэ үү.

Зөвлөмжийн биелэлтийг 2026 оны 10 дугаар сарын 01-ний өдрийн дотор Архангай аймаг дахь Төрийн аудитын газарт ирүүлнэ үү.